

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
SZEGED

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

**TÁRSAS KAPCSOLATOK SZERKEZETI VÁLTOZÁSÁNAK NYOMON
KÖVETÉSE ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN SZOCIOMETRIAI MÓDSZER
SEGÍTSÉGÉVEL**

Készítette: Nagy Krisztina
Neveléstudományi Mesterszak

Témavezető: Dr. Zsolnai Anikó
egyetemi docens

2014

Tartalom

Bevezetés.....	3
1. A kutatás elméleti háttere.....	4
1.1. A társas kapcsolatok fejlődése és jellemzői	4
1.2. A csoporthoz való tartozás jelentősége a gyermek életében	6
1.3. A társas kapcsolatok rejtett hálózatának feltárását segítő módszer: a szociometria.....	8
1.4. A szociometria, mint vizsgálati eljárás.....	9
1.5. A szociometriai státust meghatározó tényezők	10
2. A kutatás célja, kutatási kérdések	12
3. A kutatás módszere	13
3.1. A minta	13
3.2. MÉRŐESZKÖZ.....	13
3.3. Eljárás	14
4. A kutatás eredményei	15
4.1. A szerkezeti mutatók és a kiszámított értékek elemzése az első mérés eredményei alapján.....	15
4.2. A szociogram alapján kirajzolódott alakzatok értelmezése az első mérés eredményei alapján.....	16
4.3. A tanári vélemény összevetése a diákok véleményével az első mérés alapján	19
5. A kutatás eredményei a második mérés alapján.....	24
5.1. A szerkezeti mutatók és a kiszámított értékek elemzése a második mérés alapján	24
5.2. A szociogram alapján kirajzolódott alakzatok értelmezése a második mérés alapján ..	24
6. Következtetések, összegzés.....	28
Irodalom	30
Mellékletek.....	31

A kézirat lezárva: 2015. január 5.

Bevezetés

Az ember életét születésének pillanatától végig kíséri azon szocializációs folyamat, amely során a társadalom értékes tagjává válhat. Az ember személyiségének alakulását és a szocializációs folyamat sikerességét a társak hatása jelentős mértékben befolyásolja. A gyermekek számára a születésük után a család jelenti az elsődleges szocializációs színteret, azonban az iskoláskor kezdetétől a gyermek kapcsolati hálója folyamatosan átalakul (*N. Kollár és Szabó, 2004; Vajda, 2004; Mérei, 2006*).

Tanulmányomban elsősorban a hazai szakirodalom eredményei alapján igyekszem feltárni a társas kapcsolatok alakulását egy általános iskolai osztály bemutatásán keresztül ismételt szociometriai vizsgálat segítségével. Kutatásom során arra keresem a választ, hogy az eltérő időpontokban (évek múlásával) felvett szociometriai vizsgálat eredményei milyen mértékben mutatnak egyezést egymással, változik-e a csoportstruktúra a két időpont között, ha igen, akkor milyen mértékű a változás, illetve az első mérés eredményei mennyire határozzák meg az adott egyének szerepét a csoportban, ezek a szerepek milyen irányba változhatnak.

Kutatásom során bemutatom a többszemponú szociometriai módszer mérésének lehetőségeit, az eredményeket a kapott kölcsönösségi táblázatok alapján elkészített szociogram alapján elemzem, majd a gyakorisági táblázat eredményeinek magyarázatával egészítem ki. Az első mérések alkalmával a tanulók számára készített kérdőívet a vizsgált osztály osztályfőnöke is kitöltötte, ami érdekes összehasonlítást eredményez a tanulók egymásról és a pedagógusnak a saját diákjairól alkotott elképzeléseiről.

A szociometriai elemzés a továbbiakban elsősorban a pedagógus munkáját segítheti, aki a vizsgálat többszöri megismétlésével figyelemmel tudja kísérni az osztályszerkezet alakulását, árnyaltabb képet kaphat az osztály rejtett hálózatáról, amelynek pontosabb megismerése fontos információt szolgáltat a tanulók alakuló személyiségéről is.

1. A kutatás elméleti háttere

1.1. A társas kapcsolatok fejlődése és jellemzői

Az ember társas lényként való értelmezése, már az ókorban is megjelent, az emberi kapcsolatokkal foglalkozó tudományok a kezdetektől fogva vizsgálják az ember szociális beágyazottságát és a fejlődés társas környezetét. A szocializáció az ember születésének pillanatában jön létre és az egész életet végigkíséri. Ezen szocializációs folyamat közben, az ember személyisége élete végéig folyamatosan alakul, formálódik, alkalmazkodik az adott szituációkhoz és élethelyzetekhez (N. Kollár és Szabó, 2004; Vajda, 2004).

Az ember beleszületik a társadalomba és valamely társadalmi rétegbe, amely meghatározza az első perspektíváját és induló státusát az életben, valamint kijelöli életlehetőségeinek határait. A szocializáció első és legfontosabb színtere a család, a gyermek születése után legerősebben a családjához, azon belül az elsődleges gondozóhoz, az anyához kötődik, de a gyerekek már néhány hónapos koruktól kezdve reagálnak a kortársak társaságára is (Vajda, 2004; Mérei, 2006).

A tankötelezettségnek köszönhetően mára a gyermekek idejük jelentős részét az iskola falai között töltik, ezért a család mellett az iskola intézménye jelenti a gyermekek számára a legfontosabb szocializációs színteret. A gyermek személyiségfejlődésének első számú meghatározója évszázadokon keresztül a család volt, azonban mára a gyermekek társadalmi beilleszkedésének alapvető feltétele az éveken át tartó iskoláztatás. Az iskola, mint a kultúra objektív formája, a kultúra közvetítésével vesz részt a társadalom alakításában, építésében (Veczkó, 1986; Szabó és Virányi, 2011). Az iskola egyik legfontosabb funkciója, hogy létrehozza a gyermekek és a fiatalok jellegzetes szubkultúráját, valamint lehetőséget biztosítson a számukra ahhoz, hogy idejük nagy részét kortársaik körében töltsék (Vajda, 2004).

A gyermek fejlődése során egyre differenciáltabban és tudatosabban vesz részt a társas hatások közvetett és közvetlen irányításában. A gyermek fejlődésének korai szakaszában, csecsemőkortól kezdve megteremtődnek a későbbi társas pozíció alapjai, a fejlődés során kialakulnak azok a feltételek, amelyek lehetővé teszik a gyermek számára, hogy aktívan is alakítsa a saját társas viselkedését és pozícióját, ezeknek a feltételeknek az alakulása eltérő jellegzetességeket jelent az egyes életszakaszokban. A kisiskolás és a serdülőkor az értelmi fejlődés kitüntetett időszaka, a gyerekek azonos korú társaságra való igénye növekszik és gyorsan változik a társaságban való eligazodás képessége is (Vajda, 2004).

A gyermekek már az első élet éveiktől kezdve érdeklődést mutatnak a társaik iránt, korai korban kialakulhatnak kölcsönös kapcsolatok, a társas kapcsolatok alakulásában a

fordulópontot mégis a 6-7. életév jelenti. Az iskoláskor idején javulnak a kommunikációs készségeik, fejlődnek a szociális kapcsolatok. Kisiskolás korban a gyerekek önértékelésében megjelenik a társas összehasonlítás, önmagára vonatkozó ítéleteiben egyre nagyobb szerepet játszik a saját ítélet is. A társas fejlődés jelentős mozzanata az énképpel kapcsolatos, az énkép differenciálódásával pedig változik a gyermek másokra vonatkozó véleménye is. A gyerekek társaik jellemzésekor egyre több pszichológiai sajátosságot említenek, az egymásról alkotott véleményeikben megjelenik az igazi jellemzés és a differenciáltabb tulajdonságokra való utalás, képessé válnak rejtett tulajdonságok észrevételére, mások viselkedésének magyarázatára, és a másokra vonatkozó ítéleteiket is egyre kritikusabban fogalmazzák meg. Serdülőkor táján képessé válnak arra, hogy megértsék az emberi érzések komplexitását és tudatában vannak annak, hogy a viselkedés helyzetenként változat, fokozatosan kialakul a mérlegelés képessége (Vajda, 2004; Vajda és Kósa, 2005).

Serdülőkorban felerősödik az autonómiára törekvés és a saját csoport iránti vonzalom. A serdülők életében új érzelmek tűnnek fel, amelyek a barátság és a szerelem élményeiben érhetnek el magas szintet. A szociális, az intellektuális, az esztétikai és erkölcsi érzelmek hatalmas erejűvé válnak és a túlradó érzelmek erős motiváló erőt képviselhetnek (Kiss, 1985).

A fejlődés első tíz évében a szülői és a felnőtt befolyás súlya jóval nagyobb, mint a kortársaké vagy a barátoké. Az iskoláskor kezdetén a szabályoknak abszolút érvénye van, őszintén bíznak a felnőttek véleményében, nem kérdőjelezzik meg a szabályokat és örömet okoz nekik, ha azok betartásáért megdicsérik őket. A fejlődés folyamán azonban ez a kapcsolat átalakul. A serdülőkor idején a gyermek egyre nagyobb érdeklődéssel fordul a kortársak és a barátok felé, amely időszakot átpártolásnak is szoktak nevezni. Valódi barátságok és csoporttagságok alakulnak ki, a kapcsolatok stabillá válnak, amit a szövetség és a kölcsönös bizalom jellemez. A kortárshatások szerepe sok esetben egyenértékű a felnőttek hatásával, vagy még annál is erősebb. A szülők és a serdülők között gyakoribb és élesebb konfliktusok alakulhatnak ki, amelyek gyakran tükrözik az egyén és a társadalmi elvárások közötti konfliktusokat. A felnőttek befolyása csökken, azonban fontos kérdésekben továbbra is megőrzi befolyását (pl.: pályaválasztás, továbbtanulás), a gyermek a biológiai érettség bekövetkezése után is függő helyzetben maradhat (pl.: tanulmányai végzi, vagy anyagi okok miatt). Felső osztályokban a tanulók és a tanárok közötti kapcsolat is személytelenebbé válik, az osztályfőnök szerepe csökken (Vajda és Kósa, 2005).

A társakkal való együttlét felnőtt kontroll nélkül zajlik, a tevékenységekben való részvétel módját a baráti csoport véleménye befolyásolja. A kortárs csoportokhoz való csatlakozás elősegíti a szülőktől való leválást, a kortárs csoportokban elsajátíthatók a versengés

és az együttműködés gyakorlati szabályai, támaszt nyújt az én számára és lehetőséget ad az énérvényesítésre, mert a kortársak, barátok referenciális szerepe igen fontos a gyermek énképének alakulása szempontjából. A csoporthoz való tartozás emocionális biztonságot teremt, a valakihez való tartozás érzését nyújtja, társaságot jelent, lehetővé teszi szerepek vállalását és segíti a szociális kompetencia fejlődését (Wander-Zanden, 1985; Asher és Parker, 1989; idézi: Vajda, 2004).

Az egyén társas kapcsolatainak építésében és fenntartásának hatékonyságában jelentős szerepe van a kialakult szociális kompetenciának, amelynek összetevői között kognitív, kommunikációs és egyéb képességek vannak, pontosabban a szociális megismerés, a szociális motívumok és szociális képességek, szokások, készségek és ismeretek komplex rendszerét jelenti. A szociális kompetencia alapvetően meghatározza az emberek szociális viselkedését (Zsolnai, 1998; Vajda, 2004).

1.2. A csoporthoz való tartozás jelentősége a gyermek életében

A csoport az egymással tartós interakcióban levő személyeket jelenti, működését a közös cél, együttes tevékenység, kohézió és csoportstruktúra jellemzi. A csoport jellegzetes strukturális jellemzőinek és a csoporthoz tartozás élményének kialakulásához időre van szükség, a csoportfejlődés az alakulás, a viharzás, a normaképzés, a működés és a megszűnés fázisain keresztül zajlik le (N. Kollár és Szabó, 2004; Szabó, 2004).

A csoportoknak többféle csoportosítása létezik, sokféle szempont alapján különbözhetnek egymástól. Létszámukat tekintve egy csoport lehet kis csoport, nagy csoport, vagy nagyobb létszám esetén tömeg, kialakulásának körülményei alapján formális és informális csoportot különít el a szakirodalom (Mészáros, 2004; Szabó, 2004). A csoportokat a tagok egymással való érintkezése alapján elsődleges csoportnak nevezzük, ha a csoporttagokat meleg, intim kapcsolatok kötik össze, másodlagos csoportnak, ha a kapcsolatokat egy formálisabb, személytelenebb viszony jellemzi, ahol a tagok közötti érintkezés szabályok szerint történik.

A csoportok többféle igényt elégíthetnek ki az egyén életében: olyan tudást és információt szolgáltathatnak az egyénnek, amelyet egyedül nehezebben szerezne meg, segíti az egyént olyan célok elérésében, amelyet egyedül szintén nehezebben kivitelezne, emellett kielégítheti a biztonságigényét és hozzásegíthet a pozitív szociális identitáshoz. Az egyén számára a csoport vonzásának erejét az határozza meg, hogy milyen mértékben képes kielégíteni ezeket a szükségleteket. Minél több funkciónak tud megfelelni a csoport, annál inkább ragaszkodik az egyén a csoporthoz, annak normáikat, szabályait elfogadja, betartja és a viselkedését ennek megfelelően alakítja. Az egyén életére és viselkedésére azonban azok a csoportok is nagy

hatással lehetnek, amelyeknek csak szeretnének a tagjaivá válni, de amelyben a tagság fogalma nem értelmezhető (Szabó, 2004). Azokat a csoportokat, melyekhez az egyén kapcsolódni szeretne, önmaga és mások megítéléséhez használja, és amelynek a normáit elfogadja vonatkozási csoportnak nevezik. A személy a saját véleményének megítélésekor a vonatkozási csoport véleményét és a csoport képességeit veszi alapul, általa ítéli meg értelmi és testi képességeit, személyes vonásait (Mészáros, 2004; Szabó, 2004).

Az iskolai osztályok a formális csoportok közé tartozik, mivel behatárolt nagysággal valamilyen tudás elsajátítása céljából intézményesen hozzák létre, amely intézményesen, az iskola szervezetén belül kapcsolódik a makrostruktúrához, feladatait és felépítését az iskola határozza meg, és az biztosítja számára a működés feltételéhez szükséges eszközöket és feltételeket is (Mészáros, 2004).

A kortársakkal való kapcsolatfelvétel módja az életkor előrehaladtával folyamatos változáson megy keresztül. Kisiskolás korig a diádikus kapcsolatok a legjelentősebbek, majd fokozatosan kialakul a nagyobb csoportokba való integrálódás, egyértelműbbé válik az agresszivitás irányultsága és mindkét nemnél csökken az agresszív viselkedés mértéke és aránya. A gyermekek barátválasztásai szinte kizárólag az azonos neműekre vonatkozik, ami a fiúknál általában erősebben megmutatkozik. A baráti csoportok eltérő minőségűek, a lányok csoportjai kisebbek, a tagjai inkább javasolnak és szerveznek, a csoportban több a diádikus kapcsolat és fontosabb a kölcsönösség, mint a fiúknál. A fiúk a barátok egy csoportjával való együttlétet részesítik előnyben, nyitottabbak az új személyek befogadására, az új baráti felajánlkozásokra, és a fiúcsoportokban gyakrabban van olyan vezető személy, aki irányít és parancsol (Vajda, 2004, Vajda és Kósa, 2005).

A barátság minden esetben kölcsönösséget feltételez, leggyakrabban diádikus kapcsolatot jelent, a baráti együttlétben nyitottabb a kommunikáció és konstruktívabb a konfliktusmegoldás. Kisiskolás kor elején a gyermekek közötti barátságok elsősorban a külsődleges tényezők és kölcsönös előnyök alapján jönnek létre, a felső tagozatban a barátságok létrejöttét a közös célok, normák és értékek határozzák meg, a barátság lényege a kölcsönös bizalom és megértés. Az ismerősök, barátok és osztálytársak véleménye erős befolyásoló tényezőként jelenik meg egy új társ megítélésében, elfogadásában is (Vajda, 2004).

A gyermekek szociális státusa és csoporton belüli népszerűsége gyakran vizsgált terület a pedagógiában, ezt általában a szociometria módszerével mérik. A csoportok rejtett hálózatának feltérképezésére és a kapcsolatok megjelenítésére alkalmas egyszempontú szociometriai módszert Moreno dolgozta ki, a többszempontú szociometriai elemzést Mérei Ferenc vezette be. A csoportok rejtett hálózata a kölcsönös szimpátián alapuló spontán társas

kapcsolatok rendszerét jelenti, amely a csoport stabilitásának egyik kiemelt meghatározója (Mészáros, 2004; Szabó, 2004; Vajda, 2004; Mérei, 2006).

1.3. A társas kapcsolatok rejtett hálózatának feltárását segítő módszer: a szociometria

A Jakob Lévy Moreno által kidolgozott szociometriai eljárás az informális csoportstruktúra feltárását szolgálja, kiindulópontja, hogy az emberi kapcsolódások elsősorban érzelmi alapon szerveződnek, ezért igyekezett az intézményes rendszerek rejtett hálózatát rokonszenvi választások módszerével feltárni. A módszert hazai kutatók közül Mérei Ferenc dolgozta tovább, létrejött a többszemponútú szociometria módszere. A többszemponútú szociometriai elemzéssel nemcsak a rokonszenvi választások, hanem egyéb, funkció jellegű választások is vizsgálhatók. A többszemponútú szociometriai elemzéssel a csoport érzelmi, rokonszenvi struktúrája tárható fel, melyen keresztül az információáramlás, a hírtovábbítás, a vélemények kidolgozása és a modellkövetés megvalósulhat. Az érzelmi struktúra azonban rendkívül változékony, ezért az elemzés csak az adott csoportosulás történetének éppen adott állapotát, a fejlődés egy pillanatnyi metszetét teszi láthatóvá, a vizsgált közösség múltjára vonatkozóan rekonstrukció, a jövőjére nézve anticipáció (Mészáros, 2004; Mérei, 2006).

A többszemponútú szociometriai vizsgálat célja, hogy fényt derítsen a társas mezőben hatékony indítékokra, a választások, kötődések társas szinten megnyilvánuló motivációjára, valamint feltárja a közösség hierarchikus viszonyait, a funkció jellegű tagolódást és a csoport működését befolyásoló tényezőket. Ennek megfelelően a felmérőlapon rokonszenvet feltételező, közösségi funkcióra és közösségi helyzetre, népszerűsége, illetve egyéni tulajdonságokra vonatkozó kérdések szerepelnek. A rokonszenvi választások alapján felrajzolható a csoport rokonszenvi struktúrájának hálózatát grafikusán ábrázoló szociogram, amelyről leolvasható, hogy kinek milyen erősségű kapcsolatai vannak a többiekkel (Mészáros, 2004).

Az elemzés eredményeként létrejött szociogram azonban csak a vizsgált társas mezőre érvényes, egyszeri struktúrát tár fel, érvényessége feltételes, csupán a benne kirajzolódott helyzetkép a hiteles, ami a társas mező pillanatnyi egyensúlyának rögzítését jelenti a konglomerátum történetében. A szociogram a mozgásban levő társas mezőnek, az állandóan változó kötődési rendszernek a pillanatnyi állapotát és a közösség történetének hálózati metszetét mutatja, a szociometriai leírásban található minősítések a társas alakzat csoportdinamikai tulajdonságaira vonatkoznak, a társadalmi értékektől függetlenek. Mindezek figyelembe vételével kutatók javasolják, hogy a szociometria módszerét érdemes más vizsgáló

eljárásokkal is kiegészíteni, mint például az iskolai osztályban végzett csoportos és egyéni interjú, az iskolai dokumentumok elemzése és a szociodemográfiai háttér feltérképezése, amelyek segítségével árnyaltabb kép fogalmazódhat meg a vizsgált közösségről (Vastagh, 1991; Mérei, 2006).

A csoporton belüli interakciót meghatározzák az egyének tulajdonságai, valamint a csoport saját kultúrájából származó értékek. Kutatók szerint (Renshaw, 1981; idézi: Vajda, 2004) a társas kapcsolatok vizsgálatakor a szociometriai státusz vizsgálatán kívül érdemes figyelembe venni a csoporttagok személyiségjellemzőit, a csoport strukturális jellemzőit (pl.: sűrűség, szervezettség), és azt, hogy mennyire és miért kötődik a gyermek a csoporthoz (Vajda, 2004; Vajda és Kósa, 2005).

1.4. A szociometria, mint vizsgálati eljárás

A több szempontú szociogramrendszer kidolgozásának célja a társas alakzatnak, mint olyan konglomerátumnak a jellemzése, amelyek nem vezethetők vissza az alakzat tagjainak kapcsolataira. Az eredmények értelmezéséhez szükséges fogalomrendszer a szociometriai mutatókkal ragadható meg, amelyet Moreno és munkatársai dolgoztak ki. Mérei (2006) a mutatók négy nagy csoportját határozza meg: a szerkezeti mutatókat, a csoportlégkör mutatóját, a választási koincidenciákat és a tagolódási dimenziók mutatóit. A mutatók további csoportokra bonthatók, amelyekkel meg lehet határozni a társas alakzat stabilitását, teljesítőképességét, légkörét és hírközlési útjait, vagyis a belső kötődések rejtett hálózata válik láthatóvá.

A szerkezeti mutatók segítségével a társas mező alapstruktúrája jellemezhető, ami további csoportokra bontható: a központ és a perem helyzetét kifejező CM-mutatóval, az alakzatok arányaival, a szerkezeti típus meghatározásával és négy további kohéziós mutató segítségével fejezhető ki. A kohéziós mutatók közé a kölcsönösségi index, a sűrűségi index, a kohéziós index és a viszonzott kapcsolatok mutatója sorolható. A kölcsönösségi index a csoportban fellelhető kölcsönös kapcsolatokkal rendelkezők százalékos arányát mutatja, a sűrűségi mutató pedig azt, hogy hány kölcsönös kapcsolat jut egy személyre. A csoportkohéziós index a csoportlétszámhoz viszonyítja a barátságok számát, azt mutatja, hogy a lehetséges kölcsönös kapcsolatok hány százaléka realizálódott, majd viszonzott kapcsolatok mutatója a deklarált kapcsolatokra vonatkozik, kifejezi, hogy azoknak hány százaléka kölcsönös. A deklarált kapcsolatok az adott személy összes választását jelentik függetlenül attól, hogy ez kölcsönös vagy nem (N. Kollár és Szabó, 2004; Mérei, 2006).

A csoportlégkör mutatója esetében a rokonszerző választásoknak és a funkcióválasztásoknak a szóródásából lehet következtetni a konformizmus fokára és ebből a

társas légkörre. Amennyiben a csoportlégkör mutatója nagy szóródást jelez a rokonszenvi kérdésekben, akkor feltételezhetően a személyes választások szubjektív indíttatásúak, ha azonban kicsi, akkor a csoporttagok válaszai valószínűleg a konformizmusnak felelnek meg és sok esetben csupán az elvárásoknak megfelelően nevezték meg társaikat. A választási koincidenciák a különböző kritériumokban adott választások egybevágásának fokát határozza meg, amelyből a motivációs rendszerre lehet következtetni. A létrejött alakzat hierarchiáját és szerepszerű tagolódását a tagolódási dimenziók mutatóival lehet meghatározni. A tagolódási dimenzió mutatói közé a jelentőségindex, szerepindex, széli helyzet mutatója, kizárási mutató, választási repertoár mutatója és a differenciálódási mutató tartozik. A magas szerepmutatók a személyiségek gazdagabb kibontakozását ígérk, azonban a személyiségfejlődésnek megfelelő háttérrel csak a magas sűrűségi és kölcsönösségi mutatók biztosíthatnak (*Mérei, 2006*).

1.5. A szociometriai státust meghatározó tényezők

A többszemponútú szociometriai vizsgálat során a társas mezőben lezajló történéseknek két összetevője, a társas és az egyéni csoporttal szemben támasztott társadalmi igény és a csoport tagjainak személyes törekvése fejeződik ki. A társas csoporttal szemben támasztott társadalmi igény magában foglalja a közösség önfenntartó, önszabályzó és hierarchizálódó dinamikáját. Az egyéni törekvések esetén azon igények jelentkezhetnek, hogy a csoportban az egyének társra találjanak, biztonságban érezzék magukat, szerephez jussanak, ami a személyiségük érvényesítését is lehetővé teszi. Arra, hogy a csoport tagjai mennyire érzik jól magukat a társas mezőben, a szociometriai egyensúlyból lehet következtetni, amely a csoportban megnyilvánuló társas és egyéni törekvések egybefonódását és szétválását, feszültségét és konfliktusát rögzíti. A szociometriai egyensúly, amelyből a társas alakzat két formai vonására, egyrészt a csoporttól elvárható teljesítményre és arra lehet következtetni, hogy a csoport tagjai mennyiben érezhetik jól magukat a társas mezőben (*Mérei, 2006*).

A csoporthoz tartozás javítja a személyek közérzetét, a működő csoportokban szerepek alakulnak ki, amely biztosítja, hogy az egyént számon tartsák a csoportban, figyeljenek rá. A csoportban elfoglalt hely az önértékelés is befolyásolja, a jó pozíció emeli az önértékelést, a pozitív énképpel rendelkezők jobb pozíciókat is vívnak ki a csoporton belül. A társas pozíció szempontjából a gyerekek kortárskapcsolatainak jellemzői is különböznek. A választások alapján a népszerű egyének a csoport részéről sok, elsősorban pozitív választást kapnak, a szeretetre méltó személyek kevesebb, de többségében pozitív választást. Kevés, és általában negatív választásokat kapnak az elszigetelt egyének, és sok, többnyire szintén negatív választást a visszautasított csoporttagok. Kutatások alapján az elutasított gyerekek csoportja sem

egységes, általában azok tartoznak ide, akik agresszívek, előnytelen külsejűek éretlen, bizarr viselkedésűek, vagy minden szempontból átlagosak (*N. Kollár és Szabó, 2004*).

A csoportpozíció szempontjából előnyös tulajdonságot jelent az intelligencia, a jó iskolai teljesítmény, a bátorság és szociabilitás, és a másokkal való kedvesség. Az egyes személyiségjellemzők azonban nem határozzák meg egyértelműen a szociometriai státust, az a tulajdonságcsoporthoz és a tulajdonságok interakciójának köszönhető (*N. Kollár és Szabó, 2004; Vajda, 2004*).

A népszerűséget meghatározó szociológiai tényezőket több vonatkozásban is vizsgálták. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a közösségben betöltött funkciót és a népszerűséget egyaránt meghatározzák a tanulmányi eredmények és a szocioökonómiai státus. Az iskolai teljesítmény közvetítő szerepet tölt be a társadalmi származás és a csoportban elfoglalt hely között, a magasabb szocioökonómiai státus javítja a szociometriai pozíciót is. A magasabb szocioökonómiai státus és a jobb tanulmányi eredmény a közösséghez való hozzáállást is előnyösen befolyásolja, a tanulók számára fontos a csoport, jól érzik magukat a közösségben és aktívan vesznek részt a közösségi célok elérése érdekében is. A csoportba való beilleszkedést az is meghatározza, hogy a csoport hogyan ítéli meg a tanulmányi teljesítményt. A nemek szempontjából a szélsőséges kategóriákban mutathatók ki különbségek. A lányok többen töltenek be vezető funkciókat, jobban jellemző rájuk a közösségi hozzáállás, míg a fiúk között többen vannak azok, akik egyáltalán nem rendelkeznek funkcióval, vagy ellenséges magatartásúak (*N. Kollár és Szabó, 2004*).

A csoportban elfoglalt központi helyzetű tanulókra a magas indulati feszültség, fokozott érzelmi viszonyulás és a fokozott érdeklődés, valamint az értelemvezérelt önszabályozás jellemző, a kedvező társas helyzetet a fegyelmezett és alkalmazkodó magatartás megléte okozza. A perifériára szorult tanulókra a sértődékenység, a gyanakvás, labilitás és agresszió gyakoribb előfordulása jellemző (*N. Kollár és Szabó, 2004*).

A perifériára való kiszorultság, a magányosság és a hosszan tartó elutasítás negatív hatású, szerepet játszik a lemorzsolódásban és növeli a deviáns csoportokhoz való tartozás előfordulásának lehetőségét. Ezek a csoporttagok gyakran csatlakoznak egyéb proszociális csoporthoz, ahol a közösség érzését, és azt a szeretetet, elfogadottságot, azokat az életkereteket szeretnék megszerezni, ami a korábbi csoportban nem sikerült. A marginális helyzetű fiatalok sok esetben fizikai védelmet keresnek (*Vajda, 2004*). A perifériára kerülés tehát nemcsak az egyén tanulmányi eredményét befolyásolhatja negatívan, hanem a személyiségfejlődésben is komoly deformációkat okozhat a kirekesztettség érzése.

2. A kutatás célja, kutatási kérdések

Az iskolában az emberi kapcsolatok, köztük a tanár-diák viszony alapvető jelentőségűek. A pedagógus fontos szerepet tölt be a gyermek életében, hiszen a szülők után ők azok, akik a legtöbb időt a gyermekkel töltik, az ideális tanár-diák viszony kialakításához elengedhetetlen az osztályközösség alapos ismerete, amely lehetővé teszi a sikeres együttműködést és a megfelelő osztálylégkör kialakulását. A többszemponút szociometria módszerével láthatóvá válik az osztály belső szerkezete, segítségével a pedagógus képet kap az osztálya helyzetéről, a közösséget alkotó egyénekről és az esetlegesen felmerülő problémákról.

Kutatásom során egy általános iskolai osztály kapcsolatainak alakulását vizsgálom más-más időpontokban többszemponút szociometriai módszer segítségével. Az eltérő időpontban kapott eredmények összevetése során ara keresem a választ, hogy milyen mértékben változhat egy már kialakult osztályszerkezet, történik-e jelentős változás a választások számát és irányát tekintve, illetve, hogy egy adott szociometriai vizsgálat mennyire vetítheti előre a csoport további alakulását. Eredményeimet az alábbi kutatási kérdések mentén vizsgálom:

1. A mérések eltérő időpontjaiban mennyiben változik a csoportstruktúra?
2. A mérések időpontjai között ugyanazon személyek maradtak-e központi, illetve peremhelyzetben?
3. Alkalmas-e a szociometriai vizsgálat az adott csoportszerkezet alakulásának előrejelzésére?
4. Az első szociometriai vizsgálat eredményei mennyiben jelzik előre a második felmérés eredményét?

Feltételezésem és a feltárt szakirodalom alapján a vizsgált korosztály csoportösszetétele elsősorban az életkori sajátosságoknak köszönhetően még nem alakult ki véglegesen, azonban a központi szerkezet és az elsődleges baráti kapcsolatok már megszilárdultak annyira, hogy azokban jelentős eltérés nem lesz tapasztalható.

3. A kutatás módszere

3.1. A minta

Vizsgálatomat egy községi általános iskolás diákjai között végeztem el. A tanulók az első felmérés alkalmával 6., a második felmérés alkalmával 8. osztályosok voltak. A vizsgált osztály létszáma az első felmérés alkalmával 2013 áprilisában 21 fő volt, a kitöltésnél ebből egy tanuló hiányzott, aki a kitöltést nem pótolta, viszont a kérdésekben rá is lehetett szavazni. A második mérésre 2014 októberében került sor, amelyben 19 tanuló vett részt, de hiányzó ebben az esetben már nem volt. A nemek szerinti eloszlást tekintve 2013-ban 11 fiú és 9 lány töltötte ki a kérdőívet, 2014-ben 10 fiú és 9 lány. Az osztály összetételét tekintve az első mérés után négy tanuló (1 lány és 3 fiú) hagyta el az osztályt évismétlés miatt, és szintén évismétlés miatt a felsőbb osztályokból további két tanuló érkezett a csoportba (1 fiú és 1 lány).

Az intézményben nyolc osztály működik, mindegyik egy évfolyamon. A beiskolázási körzetben élő családok szociális, anyagi és kulturális helyzete egymástól nagymértékben eltér, ezért a nevelő-oktató munka során tanórai és tanórán kívüli feladatként kiemelkedő képességű gyermekek fejlesztése mellett a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatása, a sajátos nevelési igényű tanulók integrációja is a pedagógusok feladatát képezi. A szülők iskolai végzettsége alacsony, a fiatalabbak középfokú, az idősebbek általános iskolai végzettséggel rendelkeznek. A diplomások száma elenyésző.

A családokban a gyermekét egyedül nevelő és az elvált szülők száma jóval az országos átlag felett van. A gyermekek szüleinek többsége mezőgazdaságban dolgozik, kis részük alkalmazottként helyben vagy más közeli településen talált munkát.

3.2. Mérőeszköz

A vizsgálat során a többszemponútú szociometria módszerét alkalmaztam, saját szociometria felmérőlapot készítettem, amely segítségével a közösségben kialakult kapcsolati hálóra voltam kíváncsi. A kritériumoknak megfelelő kérdések összeállítása után a gyermekek az első mérésben egy 18 kérdésből álló kérdőívet, a másodikban egy 14 kérdésből álló kérdőívet töltöttek ki (1. és 6. melléklet). A kérdőívek azonos tartalommal rendelkeztek, mindkét esetben ugyanazon jellegű kérdések szerepeltek, mindössze a kérdések számában volt különbség. A későbbiekben a szociometria sikeres felvázolása és a pontosabb eredmény érdekében mindkét esetben a rokonszerző kérdésekből tartalmazott többet a kérdőív.

Kérdések csoportosítása az első kérdőívben:

- rokonszenvi kérdések: 1., 4., 10., 13.
- bizalmi kérdések: 2., 5., 6.
- közösségi aktivitásra, funkcióra vonatkozó kérdések: 7., 16., 17.
- igazságosságra vonatkozó kérdések: 8., 18.
- jövőbeni érvényesülésre vonatkozó kérdések: 14.
- tulajdonsági kritériumok: 9., 11., 3.
- népszerűségi kritériumokat tartalmazó kérdések: 12., 15.

Kérdések csoportosítása a második kérdőívben:

- rokonszenvi kérdések: 1., 4., 9.
- bizalmi kérdések: 2., 5.
- közösségi aktivitásra, funkcióra vonatkozó kérdések: 7., 13.
- igazságosságra vonatkozó kérdések: 8.,
- jövőbeni érvényesülésre vonatkozó kérdések: 14.
- tulajdonsági kritériumok: 3., 6., 10
- népszerűségi kritériumokat tartalmazó kérdések: 11., 12.,

3.3. Eljárás

A kérdőív kitöltésében a diákok önként vettek részt, a szülők előzetes beleegyezésére nem volt szükség, ezt a feladatot az iskola vállalta magára. A vizsgált osztály tanulóinak minden kérdésre 3-3 osztálytársuk teljes nevével kellett válaszolniuk, a kitöltésre 25-30 perc állt rendelkezésre, amelyet az első kitöltés alkalmával messze túlhaladtak, ezért a második felmérésben már kevesebb kérdést kaptak a tanulók. A második mérés ennek köszönhetően már belefért a tanítási óra időkeretébe, a mérések nyugodt körülmények között valósultak meg, a kitöltésnél személyesen voltam jelen az osztályfőnök mellett.

4. A kutatás eredményei

4.1. A szerkezeti mutatók és a kiszámított értékek elemzése az első mérés eredményei alapján

A több szempontú szociometria eredményeinek értelmezése a Moreno által kidolgozott, majd Mérei alapján továbbgondolt szociometriai mutatók segítségével ragadható meg. Jelen kutatásomban a szerkezeti mutatók segítségével igyekszem feltárni a vizsgált osztály alapstruktúráját.

A központi és a peremhelyzetű tanulók egymáshoz való viszonyát mutatja be a centrális-marginális mutató (röviden: CM-mutató), amely három adat viszonyítását tartalmazza: a társas mező központi alakzatának kiterjedését, a központi alakzat befolyása alá vont társas övezetet és az ezektől elkülöníthető peremhelyzetet, vagy helyzeteket. A CM-mutató átlagértékei: 20% : 50% : 30 % = centrum : köztes : perem.

Az osztályközösség kohéziós mutatóinak vizsgálta négy részre tagolódik. A kölcsönösségi index kifejezi, hogy egy adott közösségben a személyek hány százalékának van kölcsönös kapcsolata. Minél nagyobb a mutató értéke, a magányosok száma annál kevesebb. A mutató átlagértéke 85-90 között helyezhető el. Minél alacsonyabb a mutató, a csoport annál kevésbé mozgósítható, és annál nagyobb esélye van annak, hogy nem nyújt kellő biztonságot az egyén számára. (ideális eset: 100-as kölcsönösségi index: teljes biztonság). A 75 alatti érték esetén a kohézió már aggasztóan laza, 55 alatti érték esetében pedig már nem lehet közösségről beszélni a tagokat ebben az esetben valószínűleg csak az intézményes forma, vagy valamilyen egyéb indok tartja össze rövid vagy hosszabb távon.

A kutatásban részt vett 20 főből a kölcsönösségi táblázat alapján két személynek nincs kölcsönös kapcsolata (5. és 16. tanuló), ennek alapján a kölcsönösségi index 86% körül mozog, amely érték a szakirodalomban jelölt átlagértéknek megfelel. A kölcsönösségi index alapján a vizsgált csoportban megjelenik az együttes tevékenységekben való részvétel lehetősége, a tagok érdeklődnek a csoportot érintő közösségi ügyek felé, olyan közösségről lehet szó, amelyben társas alakzatok jelennek meg és állnak kapcsolatban egymással. A vizsgált társas közegben feltételezhetően megjelenik a közösségi érzés.

A sűrűségi mutató megmutatja, hogy egy személyre átlagosan hány kölcsönös kapcsolat jut, a kölcsönös kapcsolatok számának és a csoporttagok számának a hányadosa. A szakirodalom az átlagövezetet 0,9 és 1,1 között állapítja meg, mely esetben az 1 fölötti értékek már stabil közösségnek mondhatóak. Kutatásomban a mutató értéke 1,5, valamivel meghaladja a jelölt átlagértéket, melyből arra lehet következtetni, hogy a vizsgált csoport stabil közösségként jellemezhető, az osztályban többnyire mindenkinek van legalább egy kölcsönös

kapcsolata, bizonyos személyeknél pedig a három vagy négyszeres kölcsönös választások sem ritkák. A kialakult kapcsolatok szorosak, a személyek ragaszkodnak egymáshoz, és a szokott társaságból választják egymást.

A kohéziós mutatók közül a kohéziós index kifejezi, hogy a társas mezőben a szociometriailag lehetséges kapcsolatoknak hány százaléka realizálódott. Az index átlagértéke 10 és 13 százalék között helyezkedik el, ideális esetekben, ha a szám 15 százalék fölé emelkedik, akkor már a csoport magas fokú kohéziójáról van szó. A magas kohézióval rendelkező csoportok képesek a nagyfokú együttes teljesítményre, jellemzői közé tartozik az összefogás, csapatmunka, együttes tevékenységek szervezése, amelyekre már az előző eredmények is utaltak. Az alacsony indexszel (10 százalék alatt) rendelkező csoportok esetében a dinamikai feszültség kicsi, a szolidaritás alacsony, a közösség széteshet, nem stabil. Jelen esetben a kohéziós index értéke 15, ami azt feltételezi, hogy a vizsgált csoportban fellelhető kölcsönös kapcsolatok jelentős hányada realizálódik, a 15 %-os eredmény a csoport magas fokú kohéziójára utal.

4.2. A szociogram alapján kirajzolódott alakzatok értelmezése az első mérés eredményei alapján

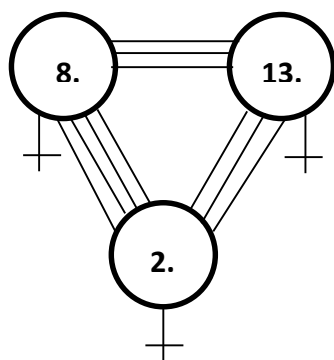
Az első mérés eredményeként a kölcsönösségi táblázat (3. melléklet) alapján elkészített szociogramban (4. melléklet) a vizsgált személyeket körökkel jelöltem, piros körben a lányokat (♀) és fekete körben a fiúkat (♂). A körökben található számok a tanulók névsorban elfoglalt sorszámának felelnek meg, ezáltal könnyen azonosíthatók a diákok.

A szociogram felrajzolása során egy 20 körből álló ábra rajzolódott ki (egy fő hiányzott a kitöltéskor, nem szavazott és rá sem szavaztak rokonszenvi kérdésekben). A diákok közül 10 lány és 10 fiú vett részt a vizsgálatban, amely megosztottság élesen elkülönül az ábrán: a fiúk és a lányokból láthatóan két külön csoportban helyezkednek el, és csak egy kölcsönös kapcsolat révén kapcsolódik össze a két tábor.

Az ábra alapján megállapítható, hogy elsősorban lánc, háromszög és csillag alakzatok rajzolódtak ki, amelyek azonban valamilyen módon minden esetben összekapcsolódtak egymással, tehát nem különültek el élesen. Az értelmezés érdekében az ábrát részleteiben értelmezem.

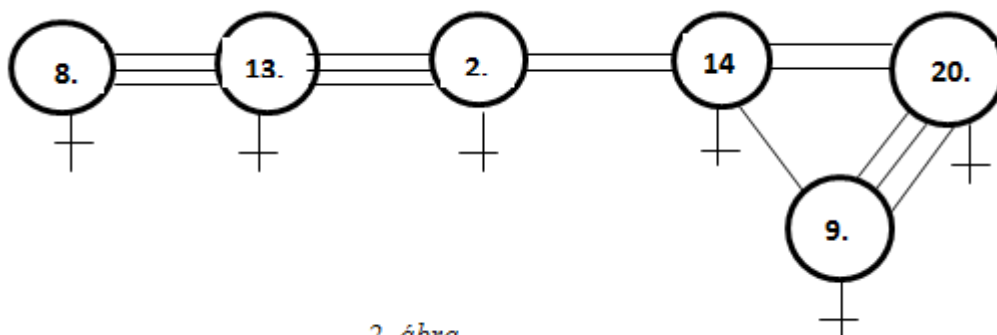
A legszorosabb és többszörös kapcsolódási hálózat a lányok csoportjában három személy, a 2., 13. és 8. tanuló között alakult ki. Ők egy igen erős háromszög alakzatban (1. ábra) szerepelnek és valamennyi rokonszenvi kérdésben egymást választották. Ebben az esetben

feltételezhető, hogy közöttük egy erős csoportosulás alakul ki, szoros barátságban állnak egymással és a hétköznapiakban is szívesen töltik együtt az időt.

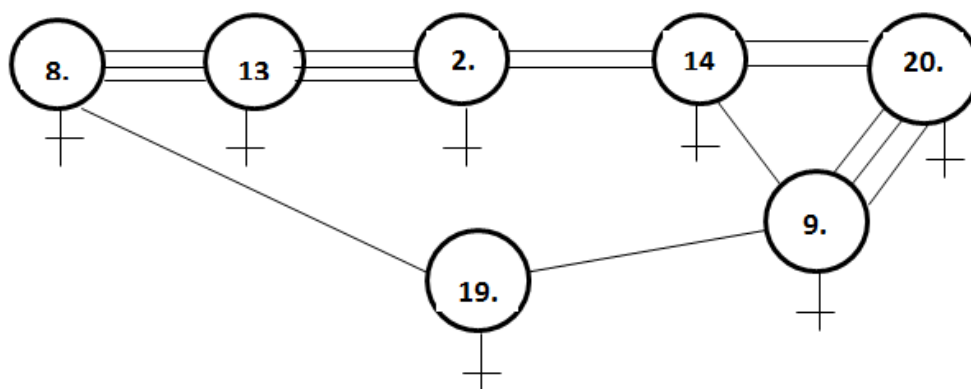
1. ábra

A lányoknál lánc alakzatban (2. ábra) szerepel, ahol többségében kettős kölcsönösségi kapcsolatok szerepelnek, a 8., 13., 2., 14., 20. és a 9. tanuló, akik közül többen ezen alakzaton kívül másokban is szerepelnek, vagy más felé is van kölcsönös választásuk.

2. ábra

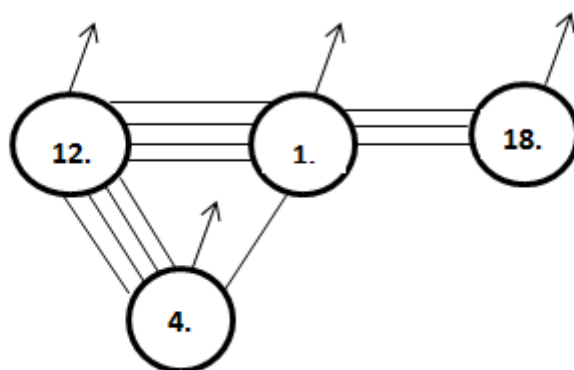
A fenti lánc alakzat tovább folytatható, amely esetben a lánc vége csatlakozik az elejéhez (3. ábra), vagyis az információáramlás megfelelően biztosított ebben a csoportban a lányok valamennyi tagja kapcsolatban áll egymással, a lányok közül csak egynek nincs kölcsönös kapcsolata, ő az osztályban az egyetlen, aki peremhelyzetben van. Valószínűsíthető azonban, hogy a hiányzó fiú is peremhelyzetű, vagy kirekesztet, mert senki nem választotta egyik rokonszenvi kérdésben sem, egyedül egy személytől kapott két szavazatot (igazságosság és tulajdonsági kritériumokban).

3. ábra

A lányok és a fiúk tábora egy lánc alakzattal kapcsolódnak össze, a 8. lány és a 10. fiú kölcsönös kapcsolata révén. Az információáramlás ennek köszönhetően a lányok és a fiúk között is biztosított, a 8. tanuló egyúttal a lányok csoportjának egyik központi tagja.

A fiúk csoportjában, a lányokéhoz hasonlóan sok erős kapcsolódás van, többféle alakzat is megtalálható. A legszorosabb kapcsolat egy lánc alakzatban mutatkozik a 4., a 12., az 1. és a 18. tanuló között. Az alakzatban három vagy négyszeres kapcsolódások vannak annak ellenére, hogy a két szélső személyek (4. és 18.) nem választották egymást egyszer sem. Valószínűsíthető, hogy ők mindketten jó barátságot ápolnak a középső fiúkkal, azonban egymással már kevésbé. (4. ábra)

4. ábra

4.3. A tanári vélemény összevetése a diákok véleményével az első mérés alapján

A diákok kérdőívének elemzése és a kapott eredmények értékelése után kíváncsi voltam arra, hogy a diákok véleménye és választásai milyen mértékben lennének hasonlóak a saját osztályfőnökük választásaihoz. Ennek megfelelően a vizsgált osztály osztályfőnöke számára is készítettem egy saját kérdőívet, amelyet a tanárnő a saját diákjaira vonatkoztatva tölthetett ki.

Az osztályfőnök kérdőíve a diákokéhoz hasonlóan 18 kérdést tartalmazott, tartalmában minden kérdés a diákok ugyanazon kérdéseinek felelt meg, mindössze a kérdés megfogalmazása volt különböző (2. melléklet). Az eredmények összehasonlítását a kérdések csoportosítása alapján végeztem, a rokonszenvi, bizalmi, tulajdonságbeli és közösségbeli funkciókat figyelembe véve.

A rokonszenvi kérdések (1, 4, 15) esetében arra voltam kíváncsi, hogy melyek azok a tanulók, akik a saját véleménye szerint a legközelebb állnak a tanárnőhöz, akiket ő a leginkább kedvel az osztályban, akikkel szívesen dolgozik együtt. A rokonszenvi kérdések ellentétéként a diákok kérdőívében negatív viszonyulásra vonatkozó kérdések nem voltak, azonban a tanár számára készített kérdőívben igen. A diákok kérdőíve több rokonszenvi kérdést tartalmazott, mint a tanári, ezért a tanárban egy pozitív viszonyulásra vonatkozó kérdést negatív viszonyulásra vonatkozóra (10) cseréltem ki. Továbbá a tanári kérdőívben a magányos diákok (13) kilétére is rákérdeztem, ez külön a diákok kérdései között szintén nem szerepelt. A szociogram felrajzolása után egyértelműen kirajzolódott, hogy kik azok a tanulók, akik peremhelyzetben vannak, akiknek nincsenek kölcsönös kapcsolataik, és ennek köszönhetően valószínűleg magányosak is az osztályban. Ebben az esetben arra voltam kíváncsi, hogy a tanári vélemény megfelel-e a szociometriában kapott eredménynek.

A rokonszenvi választások esetében a diákok véleménye szerint a tanárok a 2. számú lány (16 választás), a 8. számú lány (10 választás) és a 12. számú fiú (9 választás) tanulót kedvelik a leginkább az osztályban. A továbbiakban a többiek közül is kerültek ki választások, akik azonban már kevesebb szavazatszámot kaptak: 19. (5 szavazat), 14. (4 szavazat), 1. (4 szavazat), 4. (3 szavazat) és 20. (2 szavazat).

Az osztályfőnököt szintén megkérdeztem arról, hogy szerinte mely diákokat kedvelik kollegái a leginkább, amely alapján a 2., a 15. és a 14. tanuló kapta a szavazatokat. A 2. számú lány tanuló az osztálytársai körében is igen kedvelt pozícióban foglal helyet, a lányok esetében ő az egyik központi személyiség és a magját képezi több alakzatnak is. Valamennyi kérdésben ő kapta a legtöbb szavazatot társaitól, ezért valószínűsíthető, hogy erős központi szerepet tölt be az osztály életében. A diákok és az osztályfőnök véleménye szerint is azok között van, akit

a tanárok is a legjobban kedvelnek. A 14. számú lány tanuló szintén kapott szavazatot az osztálytársaitól is erre a kérdésre vonatkozóan, azonban a 15. számú fiút nem jelölték a társaik. A szociogram alapján érdekes eredményt jelenthet, hogy azok a diákok, akik az osztályfőnök szerint a többi tanár számára kedvező helyzetben vannak, szintén fontos szerepet töltenek be a kapcsolódások esetében, a 15. lánchelyzetben van, két kölcsönös kapcsolattal, a 14. háromszög és láncpozícióban egyaránt szerepel több kölcsönös kapcsolattal.

Mindezen eredményeket összevetettem az osztályfőnök személyes véleményével is, arra kérdeztem rá, hogy személy szerint melyik diákjait kedveli a legjobban. Az osztályfőnök a 20., a 8. és a 2. számú lány tanulókat jelölte meg. A 2. és a 8. tanuló az osztálytársak választásában is szerepelt, ők kapták a legtöbb szavazatot, vagyis az osztályfőnök és a diákok véleménye nagyrészt megegyezik, azonban az osztályfőnök által jelölt 20-as számú tanuló a diáktársaitól mindössze két szavazatot kapott arra a kérdésre vonatkozóan, hogy a tanárok mennyire kedvelik. A 20. számú lány háromszög alakzatban szerepel, két másik társával vannak kölcsönös kapcsolatai, akik szintén kölcsönösen kapcsolódnak, tehát az alakzat zárt, viszont a tagok más egyéb alakzatokhoz is kapcsolódnak, ezáltal a közösséghez is kapcsolódnak. A 2. és a szintén gyakran választott 8. lány szoros kölcsönösségi kapcsolatban állnak, minden rokonszenvi kérdésben egymást választották, valószínűleg jó barátnők. Hozzájuk szorosan egy harmadik személy a 13. lány tanuló is csatlakozik, ők hárman alkotnak egy hármas alakzatot, amelyben mindenki mindenkivel szoros kapcsolatban áll, majdnem minden kérdésben választották a harmadik személyt is. A tagok közül két személynek (2. és 8.) vannak további kapcsolataik, elsősorban ők azok, akik összeköttetésben állnak az osztály többi tagjával. A 8. számú lánynak egy kölcsönös kapcsolata van a 10. számú fiúval, és ezen kapcsolatnak köszönhetően kerülnek összeköttetésbe a lányok a fiúkkal, akik egyébként szorosan elhatárolódnak egymástól. Ez az egyetlen kapcsolat, amely összeköti a két nem táborát.

A rokonszenvi kérdések összehasonlítása alapján tehát megállapítható, hogy a diákok és az osztályfőnökük véleménye nagyrészt megegyezik, a diákok jól érzik, hogy kik azok, akiket a tanárok és az osztályfőnök is jobban kedvel.

A diákoktól nem, viszont az osztályfőnöktől megkérdeztem, hogy az osztályból melyik diákjával van a legtöbb probléma, kinek van a legtöbb konfliktusa a társaival szemben. Az eredmény szerint a 15., a 7. és a 16. tanuló tartozik ezen diákok közé. A szociogramot tekintve, amely a diákok véleményét tükrözi megfigyelhető, hogy a jelölt diákok nem foglalnak el központi helyeket, különösen a 7. és a 16. diákok azok, akik peremhelyzetben, vagy magányos helyzetben vannak. A 7. fiúnak mindössze egy kölcsönös kapcsolata van (a rokonszenvi választások alapján), azonban ezzel az egy személlyel, a 17. fiúval több kérdéscsoportban is

kölcsönösen egymást választották, elsősorban bizalmi és tulajdonsági kritériumok alapján, tehát valószínűleg ők jó barátok az osztályban. A másik, tanárnő által problémásnak vélt gyermek a 17. számú lány a szociogram alapján egyértelműen peremhelyzetben szerepel, kölcsönös kapcsolatai nincsenek, magányos helyzetben van. A tanárnő abban a kérdésben, hogy szerinte ki a legmagányosabb, szintén őt jelölte egyik tanulóként. A 15. aki szintén problémásnak lett jelölve már pozitívabb helyzetben van, a tanárnő szerint őt a kollégái is kedvelik, tehát valószínűsíthető, hogy az órai magatartásával, vagy a társaival szembeni magatartásával vannak problémák, a személyisége viszont megnyerő.

A továbbiakban az osztályfőnök magányosnak jelölte az 5. és 17. tanulót is. Közülük az 5. az a tanuló, aki egyértelműen peremhelyzetben van, egy kölcsönös kapcsolata van a rokonszenvi választások alapján. A 17. fiú már kedvezőbb helyzetben van, egy kisebb csillag alakzatban szerepel. Három másik társával van kölcsönös kapcsolata, az egyikkel több is, aki már közelebb áll ahhoz a csoporthoz, akik a fiúk központját alkotják. A másik két kapcsolata egy-egy szálon fut, az egyik személy lánc alakzatban szerepel, a másik peremhelyzetben van.

A bizalmi kérdések alapján az osztályfőnök ugyanazokat a diákokat jelölte meg, akiket a kedveltségnél is, vagyis a 2., a 20. és a 8. számú lány tanulókat. A diákok véleménye alapján, a gyakorisági táblázat (5. melléklet) szerint bizalmi kérdésekben a 8. lány kapta a legtöbb szavazatot (18 szavazat), majd őt követte a 2. lány (12 szavazat), a 1. fiú (12 szavazat) és a 20. lány (12 szavazat). Ebben az esetben az osztályfőnök és a diákok számára készített kérdések tartalma megegyezett (kiben bízok a legjobban és kire bízna pénzt). Következtetésként a tanárnő és a diákok véleménye szintén megegyezett ebben a kérdésben.

A tulajdonsági kritériumokat tekintve műveltségi kérdésekben az osztályfőnök a 2., 12. és 19. tanulót jelölte meg, a legjobb tanulóknak szintén őket választotta. A diákok szintén kaptak egy ilyen kérdést, a gyakorisági táblázatból kiderül, hogy a legtöbb szavazatot a 2. lány kapta (18 szavazat), majd a 12. fiú (10 szavazat) és a 8. lány (8 szavazat). A tanárnő és a diákok véleménye ebben az esetben az első három helyen szintén majdnem megegyezik, mert a tanárnő által jelölt 19. lány a diáktársaitól szintén kapott szavazatot (7 szavazat), a 8. lány csak egy szavazattal előzte meg. A kérdésben valószínűsíthető hogy mindkét fél a legkiemelkedőbb tanulmányi eredményekkel rendelkező tanulókat jelölte meg, ezen eredmények köztudottak, tehát objektívebb lehetett a döntéshozatal is. Ehhez hasonlóak a sportolói teljesítmények is, a tanárnő a 17., 13. s 6. tanulót jelölte, a diákok esetében szintén a 17. (18 szavazat) és 6. tanulót (14 szavazat) választották a legtöbben, azonban a diákoktól szintén sok szavazatot kapott 7. számú tanulót (13 szavazat), a tanárnő nem jelölte, a diákok pedig a 13. lánynak nem adtak egyetlen szavazatot sem ebben a kérdésben.

A népszerűségi kritériumok alapján a tanárnő a 15., 17. és 2. diákját választotta. A gyakorisági táblázat alapján a 17. tanuló kapta a legtöbb szavazatot (14 szavazat), aki a szociogramban is csillagalakzatban szerepel, többszörös kölcsönös kapcsolatokkal. A diákok a 10. fiút is választották (7 szavazat), ő a szociogramban láncalakzatban szerepel, aki összeköti a lányok és a fiúk táborát.

A későbbi sikerekre vonatkozóan az osztályfőnök és a diákok azonos kérdést kaptak. A tanárnő szerint a későbbiekben a 15., 19. és 2. tanulók lesznek azok, akik sikeresek lehetnek az élet valamely területén. A korábbiakban őket már többször jelölte a tanárnő elsősorban tulajdonsági és rokonszenvi kritériumokban. Valószínűsíthető, hogy a jelöléseket az eddigi eredmények alapján tette meg, ezek a diákok a legsikeresebbek a tanulmányaikban, népszerűek a többiek körében, megfelelően tudtak beilleszkedni a csoportba, többszörös kölcsönös kapcsolataik vannak, megfelelően tudják képviselni érdekeiket. Mindezen tulajdonságok szükségesek ahhoz, hogy a későbbiekben is megfelelően tudjanak érvényesülni az életben. A tanulók közül a legtöbben, a 2. lány tanulóra szavaztak, vagyis ebben a kérdésben is ő kapta a legtöbb szavazatot, majd 9-9 szavazatot kapott a 19. lány és a 12. fiú is. A diákok által jelölt 2. már a korábban leírtak alapján a szociogramban is kedvező helyet foglal el, a 19. tanuló egy-egy kölcsönös kapcsolata egy csillagalakzat közepén helyezkedik el és két kapcsolata révén kapcsolódik két másik alakzathoz, két nagyobb csoportosuláshoz. A 12. fiú szintén nagyon kedvező helyzetben van a fiúk csoportjában. Sokszoros kapcsolatokkal rendelkezik, két személlyel lehet szoros barátsága, akikkel többszörös kölcsönös viszonyban állnak. Továbbá tagja egy háromszög alakzatnak, és egy csillag alakzatban is központi helyet foglal el. Az általa választott személyek szintén kapcsolatban állnak egymással, tehát szoros viszonyok alakultak ki.

Szervezési kérdésekben a tanárnő a 2. 17. és 15. tanulót nevezte meg, akik a korábbiakban elsősorban a népszerűségi és a tulajdonsági kritériumok alapján lettek kiválasztva. A tanulók társaik közül az osztályfőnök választásának megfelelően szintén ugyanezt a három tanulót jelölték meg első helyen. A többiek csak náluk jóval kevesebb szavazatokat kaptak.

A bírói szerepvállalás esetében az osztályfőnök szerint a 15., 8., és 17. diák lenne a legalkalmasabb vitás helyzetekben a döntések meghozatalára. A tanulók társaik közül a legtöbb szavazatot a 2. lánynak (7 szavazat) és az 1. számú (6 szavazat) adták. Az 1. számú fiú a szociogram alapján szintén kedvező helyzetben van, többszörös kölcsönös kapcsolatai vannak a fiúk között, a legerősebb kötődése a 12. és a 18. számú fiúk felé alakult ki, és egy többtagú csillagalakzat központjában is megtalálható, amely által kapcsolatban áll az osztály valamennyi fiú tagjával.

A felelősségvállalás esetében a tanárnő szerint a 15., 8., és a 9. tanuló lennének azok, akik igazságtalanság esetén, vagy vitás kérdésekben a sértett mellé állnának, igazságot követelnének. Ebben a kérdésben a tanulók legtöbben a 17. számú (8 szavazat), 15. számú (7 szavazat), és a 3. számú fiúra, valamint a 19. számú lányra (5-5) szavaztak. A szavazatok száma nem volt kiugróan magas, azok egyenletesen oszlottak meg a diákok között. Az említett tanuló közül érdekes, hogy hárman is csillag alakzatban, vagy annak központjaként szerepelnek (19., 2., 17.) egy személy (15.) van lánc alakzatban.

Az osztályfőnöktől kapott válaszokat összevetve a tanulók válaszai alapján felrajzolt szociogrammal és a felállított gyakorisági táblázattal, megállapítható, hogy a szavazatok esetében, a tanárnő és diákjainak véleménye az esetek döntő többségében megegyezett, a tanárnő megfelelően ismeri diákjait és a közöttük levő kapcsolatokkal is tisztában van. Mivel 6. osztályról van szó, és a tanárnő már második éve tanítja a tanulóit, sok lehetősége volt már arra, hogy megismerje őket. Az osztály nem túl magas létszámú, az iskola kis faluban található, a gyerekek elsős koruk óta ugyanabban az épületben tanulnak, tehát a tanároknak lehetőségük van arra, hogy a gyerekeket az iskolába való beiratkozásuktól kezdve megismerjék, nyomon kövessék. Többször, mint ebben az esetben is előfordul, hogy felsős tanárok délutánonként alsós napköziket vezetnek, tehát ott is lehetőség adódik arra, hogy a későbbi felsős diákokat megismerjék.

5. A kutatás eredményei a második mérés alapján

5.1. A szerkezeti mutatók és a kiszámított értékek elemzése a második mérés alapján

A szerkezeti mutatók vizsgálata után az első mérés eredménye pozitív képet mutatott az az osztály szerkezetét illetően. A második mérés során hasonló, vagy alkalmanként még jobb eredmények születtek.

A kölcsönösségi index értéke a második felmérésben 89% körül mozog, ami magasabb, mint korábban, vagyis a közösségi érzés valószínűleg a továbbiakban is megmaradt és a mai napig jellemzi a csoportot. A mérésben 19 tanuló közül kettőnek nem volt egyetlen kölcsönös választása sem, közülük az egyiknek már az előző mérésben sem, a másik személy azonban időközben új csoporttagként érkezett az osztályba, valószínűleg ennek köszönhető, hogy kevésbé sikerült a beilleszkedése.

A sűrűségi mutató értéke jelen mérésben még inkább meghaladta a szakirodalomban rögzített átlagértéket, az index 2 körül mozog. Mindebből arra lehet következtetni, hogy a csoportban továbbra is jellemzőek a kölcsönös választások, a kölcsönösségi táblázat alapján (7. melléklet) a háromszoros választások száma a legnagyobb. A vizsgált csoport stabil közösségként jellemezhető, a kialakult kapcsolatok szorosak, a személyek ragaszkodnak egymáshoz, és a szokott társaságból választják egymást, mint ahogyan az az előző mérésnél is megfigyelhető volt.

A kohéziós mutató a második mérés alkalmával meghaladta a 20%-ot, amely szerint a kölcsönös választásoknak még nagyobb százaléka realizálódott, mint a 2 évvel korábbi vizsgálatkor, vagyis a csoport továbbra is nagyfokú kohéziót mutat, a korábbi összetartás csak erősödött az évek folyamán.

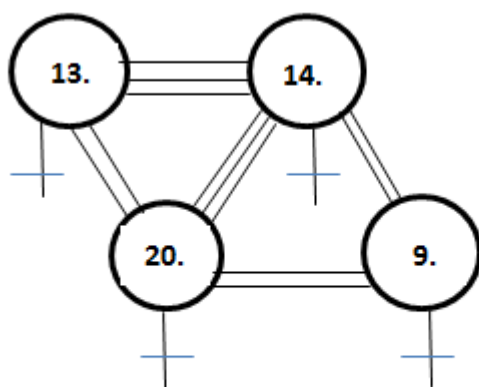
A szerkezeti mutató értelmezése után egyértelműen megállapítható, hogy a csoport összetartó ereje tovább nőtt, a mutatók erőteljes, összetartó, szerkezetileg stabil közösséget feltételeznek.

5.2. A szociogram alapján kirajzolódott alakzatok értelmezése a második mérés alapján

A szociometriai ábrákat az ismételten elkészített kölcsönösségi táblázat alapján (7. melléklet) összehasonlítva megállapítható, hogy történtek változások a csoportban (8. melléklet). A csoport tagolódása erőteljesebbé vált, csoportosulások, klikkek alakultak ki, akik

szorosabban kötődnek egymáshoz, mint korábban, azonban a lányok és a fiúk éles különállása továbbra is megmaradt.

A lányok esetében a korábbi egymással laza összeköttetésben álló lánc jellegű tagolódás megszűnt, két nagyobb csoport alakult ki. A teljes közösségben önálló egységet alkot a 9., 13., 14. és a 20. lány csoportja, akik között legkevesebb kétszeres kölcsönös választások szerepelnek (5. ábra). A csoport tagjai között mindenkihez eljuthat az információ, annak ellenére, hogy a 9. és a 13. tanulót nem köti össze kölcsönös választás, valószínűsíthető a szoros baráti kapcsolat és az információk egymás közötti megosztása. Ezen csoport tagjainak mással nincs kölcsönös kapcsolata, különálló egységet alkotnak az osztályon belül. Ezek a lányok már az első mérésben is többszörös választásokkal kapcsolódtak egymáshoz, azonban akkor még láncalakzatban szerepeltek a csoport többi tagjával.

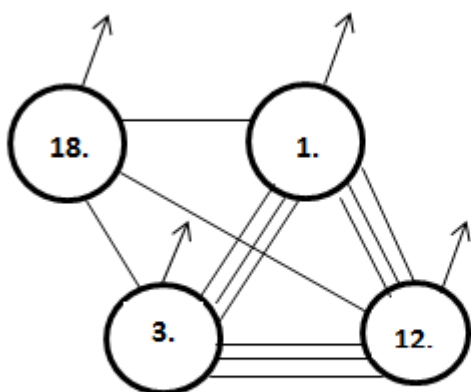

5. ábra

A lányok másik csoportja (8., 19., 2) háromszög szerkezetű. Ezek a lányok a korábbi mérésben is valamennyien erős pozíciókat foglaltak el és többszörös választásokat birtokoltak, jelen mérésre a kapcsolatuk még szorosabb lett, közülük a 13. számú tanuló az, aki a másik lánycsoporthoz csatlakozott annak ellenére, hogy a korábbiakban még ehhez a csoporthoz volt közelebb.

A 8. számú lány esete a nemekkel való kapcsolatok minőségében nem változott, ő az egyetlen lány, akinek fiúval is van kölcsönös kapcsolata, és ennek köszönhetően ő az, aki a két nem táborát összeköti. A korábbiakban a 10. számú fiúval volt kapcsolata, aki viszont idővel elhagyta a csoportot. A 17. számú fiúval háromszoros kapcsolat alakult ki közöttük, a korábbi mérésben ők egy hosszabb lánc tagjaiként szerepeltek, mindez egy erős barátság vagy egyéb érzelmi töltetű kapcsolatra utalhat.

A fiúk csoportján belül szintén kisebb alakzatok kialakulása figyelhető meg. Az osztály ezen része tulajdonképpen további három klikkre bomlik, akik közül csak kettőt köt össze laza kapcsolat, és csak a harmadik kapcsolódik a lányok csoportjához. A fiúknál a lányokhoz hasonlóan szintén megtalálható egy erős kapcsolatokról álló négyes csoport (1., 18., 3., 12.), akik már a korábbi mérésekben is kapcsolatban álltak egymással, mostanra azonban teljesen elkülönült klikket alkotnak (6. ábra), mindenki kapcsolatban van mindenkivel.

6. ábra

A közösségben az előző méréshez hasonlóan két tanuló van marginális helyzetben, akiknek nincs kölcsönös választása. Mindkét tanuló lány, egyikük már az előző mérésben is hasonló helyzetben volt, a másik viszont új tanuló az osztályban, ebben az évben került a csoportba. Valószínűleg ez az oka annak, hogy szeptember óta még nem sikerült olyan szoros kapcsolatokat kialakítani, ami kölcsönös választásokat eredményezne. A csoportba érkező harmadik tanuló azonban sikeresen beilleszkedett, az egyik különálló háromszögben háromszoros kapcsolódással vesz részt, ami előny talán annak is tulajdonítható, hogy ő nem az idei, hanem még a tavalyi évben csatlakozott évismétlődőként az osztályhoz.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a szerkezeti mutatók által kimutatott szoros kapcsolatok valóban jelen vannak a csoportban, azonban ez elsősorban a klikkek kialakulásának kedvezett. A korábban laza szerkezetek zöme felbomlott, kisebb átalakulások után szorosabb barátságok alakultak ki, egy kisebb csoportba max. 4 ember tartozik. A fiúk és a lányok továbbra is élesen elkülönülnek, ami rontja az információáramlás útját, valamint a nemeken belüli kisebb csoportok szintén nem kedveznek az együttműködéshez.

A gyakorisági táblázat (9. melléklet) eredményeiben jelentős változások nincsenek, továbbra is azok kaptak magasabb értékeket a funkció és egyéb jellegű választásoknál, akik a korábbi évben. A második mérésben a osztályfőnökkel nem készült kérdőív, az a további vizsgálatok tárgyát képezi.

6. Következtetések, összegzés

Kutatásomban a többszemponútú szociometria módszerével igyekeztem feltárni egy adott, már évek óta együtt élő iskolai csoport társas kapcsolatainak alakulását. A kérdőív eredményeiből létrehozott szociometria ábrák érzékelhetően szemléltetik a két mérés közötti időszakban eltelt változásokat.

Az előzetes várakozásoknak megfelelően a szociometria módszere a kapott szerkezeti mutatók alapján már az első mérés során alkalmasnak bizonyult az osztályközösség szerkezetének feltárására, a közösség egységes egészként jelent meg az eredményekben. A szociometria eredményei szerint a nemek elkülönülése mellett az információáramlás folyamatosnak volt tekinthető az osztályban, a csoport valamennyi tagja összekapcsolódott, elsősorban lánc, csillag és háromszög alakzatok váltották egymást. A lányok és a fiúk között is voltak erősebb kapcsolatok, azonban erőteljes klikkesedés nem fordult elő.

A második mérésre azonban ez a jellemző megváltozott. A már meglevő kapcsolatok tovább polarizálódtak, tagolódtak a teljes közösségen belül a nemek erős tagolódása után további kisebb csoportosulások jöttek létre, amelyeket azonban igen erős kapcsolatok jellemeznek. A csoporttagok között a háromszoros kölcsönösségi választások száma a legmagasabb, és két tanuló kivételével mindenkinek van legalább egy kölcsönös választása.

Az eredmények alapján tehát megállapítható, hogy a szociometria valóban egy osztály jelenlegi álláspontját mutatja a csoportösszetételre vonatkozóan, azonban az már előre jelezheti azon későbbi alakulásokat irányát, amelyek szorosabb vagy lazább kapcsolatok kialakulását idézhetik elő. A marginális helyzetben levő tanulók továbbra is periférikus helyzetben maradnak, ha hosszabb idő alatt nem sikerült a beilleszkedés, akkor annak az idő előrehaladtával is egyre kisebb az esélye. Azon tanuló viszont, aki a csoportba való érkezése után megfelelően tud kapcsolatokat teremteni és sikeres a beilleszkedése, már egy év után tartós kölcsönös kapcsolatokat tud kialakítani az osztálytársaival.

A szociometria elemzéssel a pedagógus megfelelő képet kaphat osztályának aktuális belső szerkezetéről. A kérdőívek bizonyos időközönként való megismétlése további hasznos információkat szolgáltat az osztályfőnöknek, segítségével a változásokat is nyomon tudja követni, az eredményeket viszonyítási alapként használhatja. Az eredmények ismeretében feltérképezhetővé válik az a rejtett viszony, ami a tanulók között kimondatlanul is jelen van, megismerhetővé válik a csoport gondolkodása, meghatározhatóvá válik a csoport légköre. A pedagógus a továbbiakban ennek megfelelően tudja alakítani a diák-diák viszonyok alakulását,

fel tud készülni korábban nem várt konfliktushelyzetekre, megakadályozhatja azok kirobbanását, vagy elmélyülését.

A továbbiakban fontos információkkal szolgálhat a nemzetközi szakirodalom bővebb feltárása, azon kutatási eredmények részletes megismerése, amelyek hasonló longitudinális vizsgálatokat végeztek és igyekeztek a figyelmet rendszeres kutatás fontosságára felhívni. Az osztályfőnök véleményének ismételt megkérdezése, a kérdőív kitöltésével szintén érdekes információkat szolgáltathat egyrészt a tanár-diák viszonyról, másrészt arról, hogy a tanárnak az iskolai évek végére milyen mértékben sikerült megismernie az osztályát alkotó egyének személyiségét.

Irodalom

- Kiss Tihamér (1987): *A kisgyermek érzelmei*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Mérei Ferenc (2006): *Közösségek rejtett hálózata*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Mészáros Aranka (2004): Az osztály csoportszerkezete és hatékonysága. In: Mészáros Aranka (szerk.): *Az iskola szociálpszichológiai jelenséggvilága*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 384-406.
- N. Kollár Katalin és Szabó Éva (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Szabó Éva és Virányi Barbara (2010): Az iskolai kötődés jelentősége és vizsgálata. *Magyar Pedagógia*, **111**. 2. sz. 111-125.
- Szabó Éva (2004): A csoport fejlődésének és működésének alapmechanizmusai. In: Mészáros Aranka (szerk.): *Az iskola szociálpszichológiai jelenséggvilága*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 162-178.
- Vajda Zsuzsanna (2004): A társas kapcsolatok és viselkedés fejlődése kisiskolás kortól serdülőkorig. In: Mészáros Aranka (szerk.): *Az iskola szociálpszichológiai jelenséggvilága*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 145-161.
- Vajda Zsuzsanna és Kósa Éva (2005): *Neveléslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Vastagh Zoltán (1991): A tanulók társas viszonyainak elemzéséből következő pedagógiai tanulságok. *Magyar Pedagógia*, **91**. 3-4. sz. 157-170.
- Veczkó József (1989): *Gyerekek, tanárok, iskolák*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Zsolnai Anikó (1998): A szociális kompetencia kapcsolata az iskolai teljesítménnyel. *Magyar Pedagógia*, **98**. 4. sz. 339-362.

Mellékletek

1. számú melléklet: Szociometriai kérdőív 6. osztályos tanulók részére (1. mérés)

Szociometriai kérdőív

Név:

Osztály:

Kedves Tanuló!

Az alábbi kérdőív az osztály közösségi hálózatának és belső kapcsolatainak feltárására irányul. Célja az osztály pontosabb megismerése, a csoporton belüli viszonyok feltérképezése. Kérünk, **a kérdések mindegyikére 3-3 osztálytársad teljes nevével válaszolj.** Kevesebb nevet lehet írni, de egyet mindenképp. A válaszoknál a nevek sorrendje is számít, azt a nevet írd az első vonalra, amelyikre szerinted leginkább jellemző az állítás.

Kérünk, minden kérdésre őszintén válaszolj, a válaszokat titkosan kezeljük!

1.) Kit tartasz a legjobb barátodnak vagy barátnődnek az osztályotokban?

.....

2.) Ha bajba kerülsz, kire számíthatsz legjobban az osztályban?

.....

3.) Ki képviselné az osztályt legügyesebben egy műveltségi vetélkedőn?

.....

4.) Ha az osztályból négy fő lehetőséget kapna, hogy egy teljes tanítási napot az Ópusztaszeri Nemzeti Parkban töltsön el, melyik három osztálytársadat vinnéd magaddal?

.....

5.) Amennyiben te a szünetben elfoglalt vagy, kinek adnál pénzt és kérnél meg legszívesebben arra, hogy vegyen neked valamit az iskolai büfében, vagy a közeli boltban?

.....

6.) Ha hosszabb külföldi utazáson vennél részt, az osztálytársaid közül kit kérnél meg arra, hogy vigyázzon a házi állataidra, amíg te haza nem érsz?

.....

7.) Ki lenne a legalkalmasabb egy osztálybuli megszervezésére?

.....

8.) Ha egy vitás helyzetben döntést kellene hozni, kire bíznád a bíró szerepét?

.....

9.) Ki a legjobb sportoló az osztályban?

.....

10.) Kivel osztod meg legszívesebben a veled történt friss eseményeket, élményeket először az osztályban?

.....

11.) Ha az osztály legjobb tanulója jutalmat kaphatna, kinek ítélnéd oda a díjat?

.....

12.) Véleményed szerint ki a legnépszerűbb az osztályotokban a többiek körében?

.....

13.) Ki az az osztálytársad, akinek szívesen a „bőrébe bújnál” egy napra?

.....

14.) Szerinted a jelenlegi osztálytársaid közül ki lesz a legsikeresebb az életben?

.....

15.) Véleményed szerint mely osztálytársaitokat szeretik a legjobban a tanárok?

.....

16.) Ha az osztályotokról televíziós felvétel készülne, ki lenne a legalkalmasabb arra, hogy az osztály nevében válaszoljon a TV-riporter kérdéseire?

.....

17.) Az osztály közös megegyezés szerint szeretné rávenni a tanárt vagy tanárnőt egy témazáró dolgozat elhalasztására. Ki lenne az osztályból az a személy, aki tolmácsolná az osztály kérését a tanár vagy tanárnő felé?

.....

18.) Ki az, aki igazságtalanság gyanúja esetén rögtön a sértett mellé állna és megfelelő védelmet, igazságosságot követelne?

.....

Köszönöm a segítséget!

*Nagy Krisztina
SZTE Neveléstudományi Ma hallgató*

2. számú melléklet: Szociometriai kérdőív az osztályfőnök részére (1. mérés)

Szociometriai kérdőív

- Osztályfőnök részére –

Osztály:

Tisztelt Tanárnő!

Az alábbi kérdőív osztályának közösségi hálózatát és belső kapcsolatainak feltárását célozza, az osztály tagjai által kitöltött kérdőív mellett. Célja a csoport pontosabb megismerése, a csoporton belüli viszonyok feltérképezése.

Válaszai összehasonlítási alapul szolgálnak ahhoz a kérdőívhez, amelyet osztályának diákjai töltenek ki. Az eredmények értékelése és feldolgozása után lehetőség adódik a csoport szerkezetének pontosabb megismerése, a nézőpontok összevetésére. Az eredmények feldolgozása után az elkészült elemzés az osztályfőnök részére kibocsájtható, azonban a diákok előtt titkosan kezelendő.

Kérjük, a kérdésekre őszintén válaszoljon!

1.) Kit tart a legkedvesebb diákjának, diákjainak?

.....

2.) Véleménye szerint melyik diákja a legmegbízhatóbb?

.....

3.) Ki képviselné az osztályát legügyesebben egy műveltségi vetélkedőn?

.....

4.) Ha az osztályból három fő lehetőséget kapna, hogy egy teljes tanítási napot az Ópusztaszeri Nemzeti Parkban töltsön el, melyik három diákját vinné magával?

.....

5.) Melyik diákjára bízna rá kisebb pénzösszeget?

.....

6.) Véleménye szerint melyik diákja lenne legalkalmasabb egy osztálykirándulás szervezésében való aktív és hatékony közreműködésre?

.....

7.) Ki lenne a legalkalmasabb egy osztálybuli megszervezésére?

.....

8.) Ha egy vitás helyzetben döntést kellene hozni diákjai között, kire bízná a bíró szerepét?

.....

9.) Ki a legjobb sportoló az osztályban?

.....

10.) Osztályának diákjai közül ki okozza a legtöbb problémát társaival szemben?

.....

11.) Ha az osztály legjobb tanulója jutalmat kaphatna, kinek ítélné oda a díjat?

.....

12.) Véleménye szerint ki a legnépszerűbb diák az osztályban a többiek körében?

.....

13.) Véleménye szerint ki a legmagányosabb az osztályban?

.....

14.) Véleménye szerint a diákjai közül ki lesz a legsikeresebb a későbbi életében?

.....

15.) Véleménye szerint mely diákjait „szeretik” a legjobban a tanárok?

.....

16.) Ha az osztályról televíziós felvétel készülne, ki lenne a legalkalmasabb arra, hogy az osztály nevében válaszoljon a TV-riporter kérdéseire?

.....

17.) Az osztály közös megegyezés szerint szeretné rávenni a tanárt vagy tanárnőt egy témazáró dolgozat elhalasztására. Véleménye szerint ki tolmácsolná az osztály kérését a tanár vagy tanárnő felé?

.....

18.) Ki az, aki igazságtalanság gyanúja esetén rögtön a sértett mellé állna és megfelelő védelmet, igazságosságot követelne?

.....

Köszönöm a segítségét!

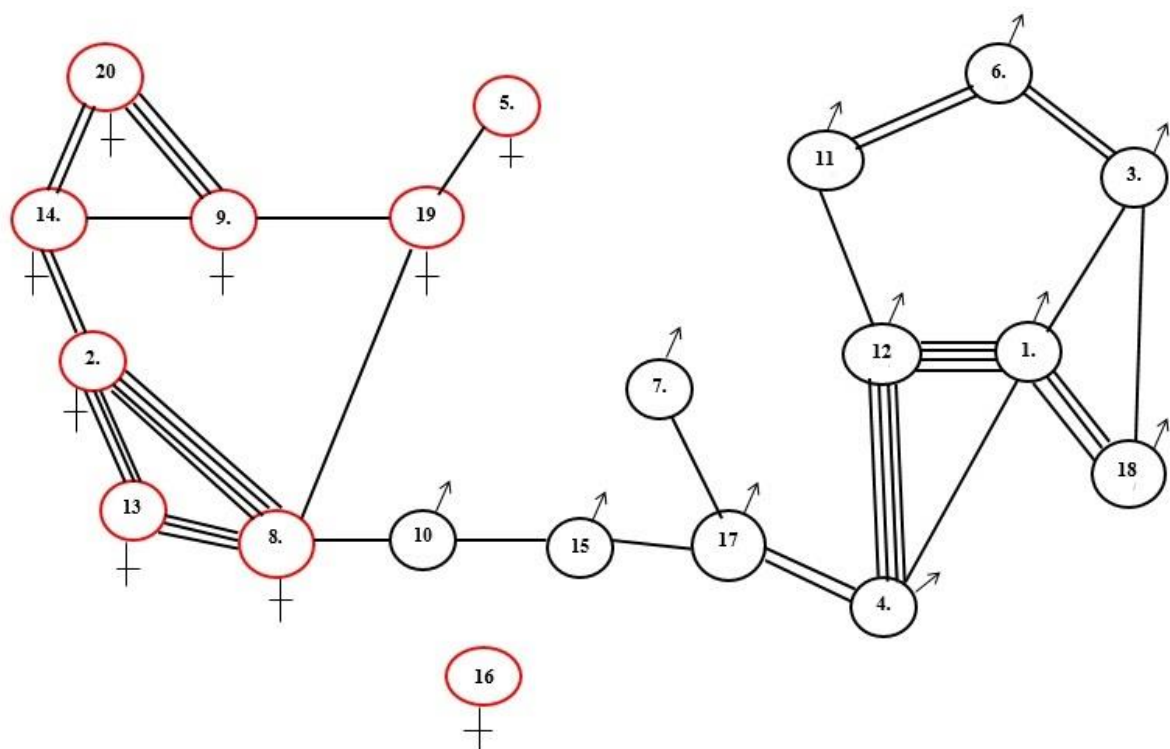
Nagy Krisztina

SZTE Neveléstudományi Ma. hallgató

3. számú melléklet: Kölcsönösségi táblázat az első mérés eredményei alapján (6. osztály)

Név	1. tanuló	2. tanuló	3. tanuló	hiányzó	4. tanuló	5. tanuló	6. tanuló	7. tanuló	8. tanuló	9. tanuló	10. tanuló	11. tanuló	12. tanuló	13. tanuló	14. tanuló	15. tanuló	16. tanuló	17. tanuló	18. tanuló	19. tanuló	20. tanuló	Deklarált kapcsolatok	Kölcsönös választások				
	1x	2x	3x	4x																							
1. tanuló					1. 13, 10				4, 10	13		1. 4, 13, 10										5	1	0	1	2	4
2. tanuló								1. 4, 13, 10	13					1. 4	1. 10					13	4, 10	6	1	0	2	1	4
3. tanuló	4					1. 10				1. 13			4, 13						1. 4, 10			5	0	1	2	2	5
hiányzó																						0	0	0	0	0	0
4. tanuló	1. 4, 10												1. 4, 10			1. 4, 13, 10	13					4	1	1	0	2	4
5. tanuló		4, 13													1. 4, 10						1. 13	4	0	0	0	0	0
6. tanuló			1. 4, 13, 10							1. 4, 13, 10		4, 10						1	13			5	0	0	1	1	2
7. tanuló										13				1. 4, 13, 10	1. 4, 10						4	0	0	1	1	2	
8. tanuló	1. 4, 13, 10										1		4	4, 13, 10				1		13, 10		6	1	1	0	2	4
9. tanuló		13, 10						13					1. 4, 13, 10							4	1, 4, 10	6	0	1	0	4	5
10. tanuló			4, 13					1, 10								1. 4, 10						5	0	0	1	2	3
11. tanuló	1		13		1. 10		4, 10					1. 10										6	0	2	0	2	
12. tanuló	1. 4, 13, 10		4, 13		1. 4, 13, 10																	4	0	2	2	1	5
13. tanuló	1. 4, 13, 10							1. 4, 13, 10	13	13					1					10		6	0	0	2	1	3
14. tanuló	1. 4, 13, 10							13, 10	1. 4											1, 4, 10		5	0	0	2	1	3
15. tanuló					1. 4, 13, 10		4	1		13, 10								1. 4, 13, 10				5	2	0	0	2	4
16. tanuló	13					4		13	13	1. 4, 13, 10			4	1. 10				1		10		8	0	0	0	0	0
17. tanuló	1. 13				13		4, 10	1. 4, 10								1. 4, 13, 10						5	1	0	2	3	6
18. tanuló	4, 13		1. 4, 13, 10						1. 4, 10	1. 4, 10	1. 10	10		4, 13	13							5	0	1	0	0	1
19. tanuló						13				1. 4, 13, 10												6	0	0	0	3	3
20. tanuló		1. 10				13				1. 4, 13, 10					1. 13, 10	4	4					6	1	2	0	0	3
Összesen	5	8	6	0	5	5	3	2	10	6	8	3	5	6	7	5	1	7	4	4	6	106	0	1	1	1	63

4. számú melléklet: Szociogram az első mérés eredményei alapján

5. számú melléklet: Gyakorisági táblázat az első mérés eredményei alapján

Név	Rokonszenvi kritériumok				Bizalmi kritériumok				Aktivitás, funkció				Igazságosság		Érvényesülés	Tulajdonsági kritériumok				Népszerűségi kritériumok		Összegezve							Népszerűségi kritériumok	Tulajdonsági kritériumok	Érvényesülés	Igazságosság	Aktivitás, funkció	Bizalmi kritériumok	Rokonszenvi kritériumok							
	1		4		10		13		2		5		6			7		16		17		8		14		9		11								3		12		15		
	1	4	10	13	2	5	6	7	16	17	8	18	14	9		11	3	12	15																							
1. tanuló	2	4	1	2	3	6	3	0	2	4	4	2	1	0	1	1	0	3	9	12	6	6	1	2	3	39																
2. tanuló	5	4	5	7	5	5	2	10	13	12	7	5	17	0	18	18	4	16	21	12	35	12	17	36	20	153																
3. tanuló	3	5	2	4	3	4	4	3	4	1	6	2	6	0	3	3	2	4	14	11	8	8	6	6	6	59																
hiányzó	1	1	1	3	0	0	1	1	1	0	1	2	0	0	0	0	1	0	6	1	2	3	0	0	1	13																
5. tanuló	0	2	0	3	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	3	0	0	0	0	0	0	8																
6. tanuló	1	1	2	0	2	1	2	0	0	1	1	0	0	14	0	0	0	4	5	1	1	1	0	14	0	25																
7. tanuló	0	2	1	0	3	1	1	2	0	1	4	2	0	13	0	0	4	0	3	5	3	6	0	13	4	34																
8. tanuló	6	5	7	4	4	8	6	6	12	10	4	3	7	0	8	8	5	10	22	18	28	7	7	16	15	113																
9. tanuló	4	3	3	4	3	2	1	0	0	0	3	2	0	1	0	1	1	0	14	6	0	5	0	2	1	28																
10. tanuló	5	2	4	5	4	3	2	4	3	0	3	3	0	0	2	1	7	0	16	9	7	6	0	3	7	48																
11. tanuló	1	1	2	0	2	2	1	0	0	0	0	1	0	7	0	0	0	0	4	5	0	1	0	7	0	17																
12. tanuló	3	5	3	3	4	5	6	5	9	4	4	2	9	0	13	10	1	9	14	15	18	6	9	23	10	95																
13. tanuló	3	6	2	4	1	4	4	1	2	0	2	1	0	0	0	0	0	0	15	9	3	3	0	0	0	30																
14. tanuló	6	1	5	2	3	2	2	3	1	1	1	0	5	0	4	2	1	4	14	7	5	1	5	6	5	43																
15. tanuló	4	4	3	2	6	1	2	8	1	2	2	7	1	0	1	1	5	0	13	9	11	9	1	2	5	50																
16. tanuló	0	1	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0	0	0	0	0	4																
17. tanuló	5	4	3	4	5	4	2	14	5	5	3	8	1	18	0	2	14	0	16	11	24	11	1	20	14	97																
18. tanuló	2	1	1	2	0	1	3	1	1	4	4	2	0	0	0	0	1	0	6	4	6	6	0	0	1	23																
19. tanuló	1	1	1	3	3	3	4	0	4	5	3	5	9	0	8	7	2	5	6	10	9	8	9	15	7	64																
20. tanuló	3	4	6	0	4	3	5	1	1	2	1	2	0	3	0	1	0	2	13	12	4	3	0	4	2	38																
Eloszlás	55	57	52	52	56	56	53	59	59	54	53	50	56	57	58	55	48	53	216	165	172	103	56	170	101	983																
Eloszlási mutató	17	20	18	15	17	18	20	13	14	14	17	17	9	7	9	12	13	8	70	55	41	34	9	28	21																	
	3,2	2,9	2,8	3,5	3,3	3,1	2,7	4,5	4,2	3,9	3,1	2,9	6,2	8,1	6,4	4,6	3,7	6,6	12,3	9,01	10,3	6,1	6,2	18,2	9,6																	

6. számú melléklet: Szociometriai kérdőív 8. osztályos tanulók részére (2. mérés)

Szociometriai kérdőív

Név:

Osztály:

Kedves Tanuló!

Az alábbi kérdőív az osztály közösségi hálózatának és belső kapcsolatainak feltárására irányul. Célja az osztály pontosabb megismerése, a csoporton belüli viszonyok feltérképezése. Kérünk, **a kérdések mindegyikére 3-3 osztálytársad teljes nevével válaszolj!** Kevesebb nevet lehet írni, de egyet mindenképp. A válaszoknál a nevek sorrendje is számít, azt a nevet írd az első vonalra, amelyikre szerinted leginkább jellemző az állítás.

Kérünk, minden kérdésre őszintén válaszolj, a válaszokat titkosan kezeljük.

1.) Kit tartasz a legjobb barátodnak vagy barátnődnek az osztályotokban?

.....

2.) Ha bajba kerülsz, kire számíthatsz leginkább az osztályban?

.....

3.) Ki képviselné az osztályt legügyesebben egy műveltségi vetélkedőn?

.....

4.) Ki az az osztálytársad, akivel a ballagás után is szívesen tartanád a kapcsolatot?

.....

5.) Amennyiben te a szünetben elfoglalt vagy, kinek adnál pénzt és kérnél meg legszívesebben arra, hogy vegyen neked valamit az iskolai büfében?

.....

6.) Ki a legjobb sportoló az osztályban?

.....

7.) Ki lenne a legalkalmasabb egy osztálykirándulás megszervezésére?

.....

8.) Ha egy vitás helyzetben döntést kellene hozni, kire bíznád a bíró szerepét?

.....

9.) Kivel osztod meg legszívesebben a veled történt friss eseményeket, élményeket először az osztályban?

.....

10.) Ha az osztály legjobb tanulója jutalmat kaphatna, kinek ítélnéd oda a díjat?

.....

11.) Véleményed szerint ki a legnépszerűbb az osztályotokban a többiek körében?

.....

12.) Véleményed szerint mely osztálytársaitokat szeretik a legjobban a tanárok?

.....

13.) Ha valakinek egy időre helyettesítenie kellene az osztályfőnököt, ki lenne erre a legalkalmasabb személy az osztályotokból?

.....

14.) Szerinted a jelenlegi osztálytársaid közül ki lesz a legsikeresebb az életben?

.....

Köszönöm a segítséget!

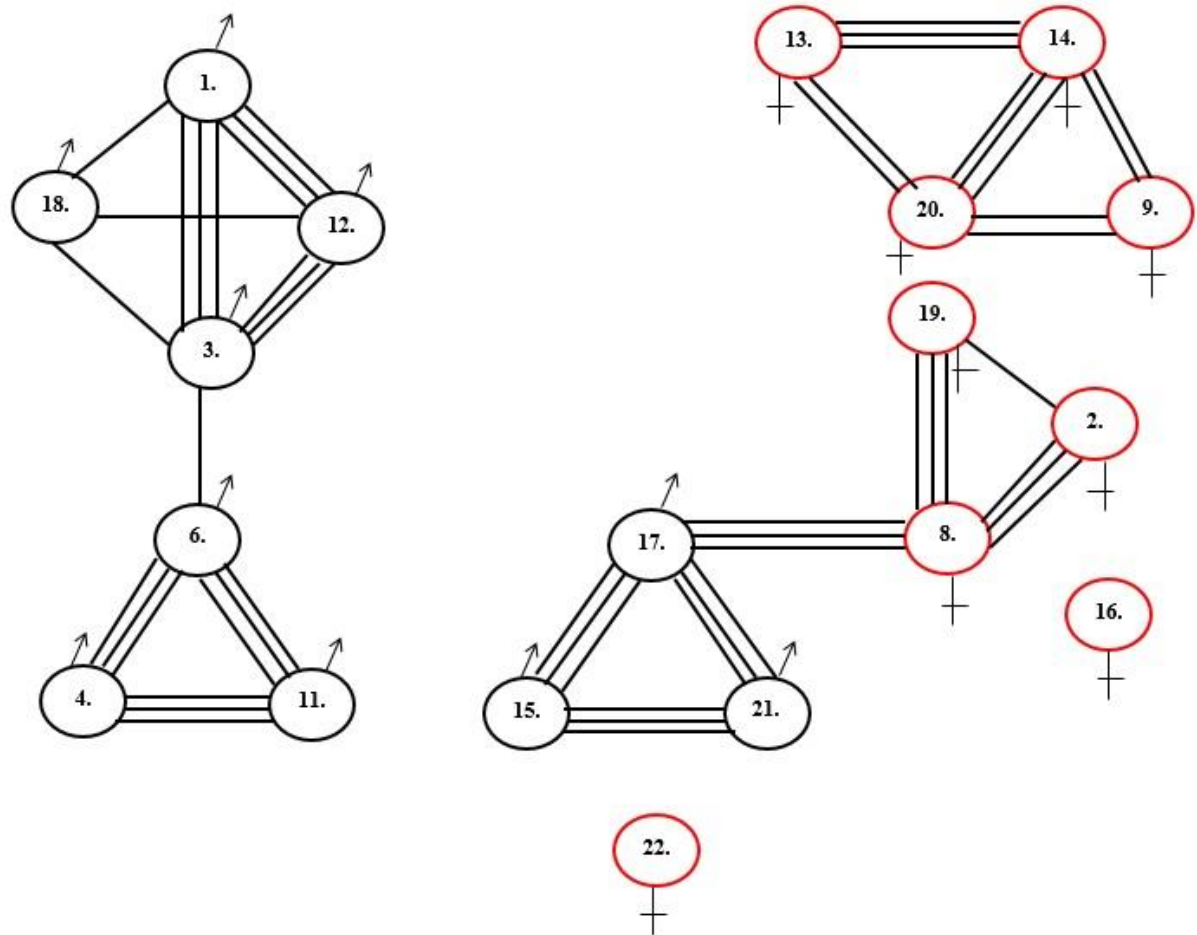
Nagy Krisztina

SZTE Neveléstudományi Ma hallgató

7. számú melléklet: Kölcsönösségi táblázat a második mérés eredményei alapján

Név	Deklarált kapcsolatok																				Kölcsönös választások		
	1. tanuló	2. tanuló	3. tanuló	4. tanuló	6. tanuló	21. tanuló	8. tanuló	9. tanuló	11. tanuló	22. tanuló	12. tanuló	13. tanuló	14. tanuló	15. tanuló	17. tanuló	16. tanuló	18. tanuló	19. tanuló	20. tanuló				
	3x	2x	1x	3x	2x	1x	3x	2x	1x	3x	2x	1x	3x	2x	1x	3x	2x	1x	3x				
1. tanuló			1.4,9; 1.4,9				4,9				1.4,9; 1.4,9						1.1			4			
2. tanuló			9				1.4,9; 1.4,9						1.4					1.1,4; 9		4			
3. tanuló	1.4,9; 1.4,9				9,9						1.4,9; 1.4,9						1.1			4			
4. tanuló					1.4,9; 1.4,9		9	1.4,9; 1.4,9						1.4						4			
6. tanuló			9,1.4,9	1.4,9; 1.4,9					1.4,9; 1.4,9											3			
21. tanuló															1.4,9; 1.4,9					2			
8. tanuló																				3			
9. tanuló													1.4,1; 4					1	1.4,1; 4	3			
11. tanuló				1.4,9; 1.4,9	1.4,9									1.4	1.4,9					2			
22. tanuló						1.4,9														3			
12. tanuló	1.4,9; 1.4,9		1.4,9; 1.4,9	9													1.1			4			
13. tanuló									1.4,9				1.4,9; 1.4,9						1.4,1; 4,9	3			
14. tanuló								1.4,1; 4,9				1.4,9; 1.4,9							1.4,9; 1.4,9	3			
15. tanuló						1.4,9; 1.4,9									1.4,9; 1.4,9					3			
17. tanuló						1.4,9; 1.4,9	1.4,9; 1.4,9							1.4,9; 1.4,9						3			
16. tanuló		1.4,9					1.4,9											1.4,9		3			
18. tanuló	1.1,9		1.1,4,9								1.1,4; 9									3			
19. tanuló		1.1					1.4,9; 1.4,9					4			1.4,9					4			
20. tanuló								1.4,1; 4,9				1.4,1; 4	1.4,9; 1.4,9					9		4			
Összesen:	3	3	5	4	3	3	6		2	0	3	3	3	3	6	0	3	4	2	62			
																				27			
																				6			
																				10			
																				43			

8. számú melléklet: Szociogram a második mérés eredményei alapján

9. számú melléklet: Gyakorisági táblázat a második mérés eredményei alapján

Név	Rokonszenvi kritériumok				Bizalmi kritériumok			Aktivitás, funkció			Igazságosság Érvényesítés			Tulajdonsági kritériumok				Népszerűségi kritériumok				Összegezve					
	1	4	9	2	5	7	13	8	14	3	6	10	11	12	Rokonszenvi k.	Bizalmi k.	Aktivitás, funkció	Igazságosság	Érvényesítés	Tulajdonsági k.	Népszerűségi k.						
1. tanuló	3	3	3	3	2	0	0	2	4	0	0	1	1	1	9	5	0	2	4	1	2						
2. tanuló	3	2	2	3	5	13	14	6	14	18	0	14	4	15	28	8	27	6	14	32	19						
3. tanuló	4	4	5	4	3	3	1	3	4	3	1	3	1	1	23	7	4	3	4	7	2						
4. tanuló	3	2	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	10	2	0	0	0	1	0						
6. tanuló	2	2	2	2	2	0	0	0	0	0	2	1	0	0	10	4	0	0	0	3	0						
21. tanuló	3	3	3	3	3	3	1	2	3	1	19	1	12	0	18	6	4	2	3	21	12						
8. tanuló	4	5	6	7	4	11	7	6	5	3	0	2	6	7	37	11	18	6	5	5	13						
9. tanuló	3	3	4	4	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	16	6	1	1	0	0	0						
11. tanuló	2	2	2	2	2	0	0	1	0	0	2	1	0	0	10	4	0	1	0	3	0						
22. tanuló	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	2	0	0	0	0	0	0	10	2						
12. tanuló	3	2	2	4	4	3	7	7	9	10	0	13	0	6	18	8	10	7	9	23	6						
13. tanuló	2	3	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	8	2	0	1	0	0	2						
14. tanuló	4	4	3	3	4	2	2	0	2	5	0	3	0	0	20	7	4	0	2	8	0						
15. tanuló	3	3	2	2	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	12	4	0	0	0	1	0						
17. tanuló	6	6	5	6	5	3	0	2	0	2	18	0	16	0	31	11	3	2	0	20	16						
16. tanuló	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0						
18. tanuló	3	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	3	0	0	1	1	0	0						
19. tanuló	5	3	4	4	3	10	7	5	7	14	0	9	3	11	29	7	17	5	7	23	14						
20. tanuló	3	3	3	3	3	4	1	2	0	0	0	0	0	1	17	7	1	2	0	0	1						
Összesen	56	50	50	52	47	49	40	39	49	56	53	49	46	43	156	99	89	39	49	158	89						
Előzetes	17	16	16	16	16	9	8	13	9	8	7	11	9	8	163	32	17	13	9	26	17						
Előzetési mutató	3,3	3,1	3,1	3,3	2,9	5,4	5,0	3,0	5,4	7,0	7,6	4,5	5,1	5,4	9,5	6,2	10,4	3,0	5,4	19,0	10,5						